

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Ongekend 18e-eeuws Nederlands : taalvariatie in persoonlijke brieven
Simons, T.A.

Citation

Simons, T. A. (2013, November 21). *Ongekend 18e-eeuws Nederlands : taalvariatie in persoonlijke brieven*. LOT dissertation series. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/22290>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/22290>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/22290> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Simons, Tanja

Title: Ongekend 18e-eeuws Nederlands taalvariatie in persoonlijke brieven

Issue Date: 2013-11-21

Bijlagen

Bijlage A: de bronnen in het HCA-archief

Deze lijst bevat de bronnen in het High Court of Admiralty (HCA)-archief die gebruikt zijn voor het achttiende-eeuwse *Brieven als Buit*-corpus. Het HCA-archief bevindt zich in *The National Archives* te Kew (GB).

HCA 30-317	HCA 30-317-2	HCA 30-318
HCA 30-319	HCA 30-320	HCA 30-321
HCA 30-322	HCA 30-323	HCA 30-325
HCA 30-327	HCA 30-329	HCA 30-330
HCA 30-331	HCA 30-332	HCA 30-336
HCA 30-337	HCA 30-338	HCA 30-339
HCA 30-340	HCA 30-341	HCA 30-342
HCA 30-347	HCA 30-348	HCA 30-349
HCA 30-350	HCA 30-351	HCA 30-352
HCA 30-353	HCA 30-355	HCA 30-356
HCA 30-357	HCA 30-358	HCA 30-368
HCA 30-369	HCA 30-370	HCA 30-718
HCA 30-719-1	HCA 30-719-2	HCA 30-722
HCA 30-735	HCA 30-745	HCA 30-750
HCA 32-349-1	HCA 32-375	HCA 32-466
HCA 32-790		

Bijlage B: het transcriptieprotocol

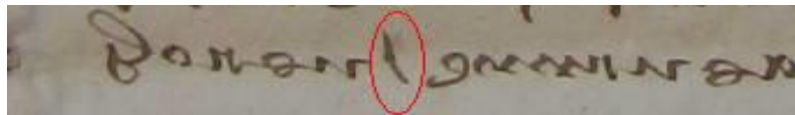
In deze bijlage is het transcriptieprotocol met de richtlijnen voor de vrijwilligers van *Wikiscripta Neerlandica* weergegeven.

Diplomatische transcriptie en voetnoten

- Zet alle toevoegingen van jezelf in een voetnoot, zodat de transcriptie alleen 17e-eeuws en 18e-eeuws taalgebruik bevat.
- Zet aanvullende informatie over personen, plaatsen, schepen, etc. in de database, zodat de transcriptie uitsluitend diplomatische voetnoten bevat.
- Zet voetnoten altijd aan het eind van een woord, ook als de opmerking betrekking heeft op één letter. Begin de voetnoot ook met dat woord, bijvoorbeeld: *haer*: de *e* is gevlekt.
- Neem interlineaire toevoegingen of toevoegingen in de marge op in de lopende tekst en geef dit aan met een voetnoot. Bijvoorbeeld: *het*: interlineaire toevoeging boven de regel.
- Geef tekst die in superscript staat ook als zodanig in de transcriptie weer, bijvoorbeeld in afkortingen: *Cap'*.
- Geef onleesbare tekst (bijv. door loodlint, vlek of scheur in het papier) weer met: [...]. Weet je wat er waarschijnlijk heeft gestaan? Geef deze tekst dan cursief weer, bijvoorbeeld: *cursief*. Merk in een voetnoot op waardoor de tekst onleesbaar is.
- Geef tekst die is doorgestreept weer in de transcriptie met een enkele doorhaling, bijvoorbeeld: *doorgestreept*. Gebruik bij leesbare woorden geen rechte haken. Is de tekst onleesbaar? Dan transcriberen we: {...}.
- Twijfel je over een transcriptie? Geef dit aan met een gele arcering of een opmerking/comment.

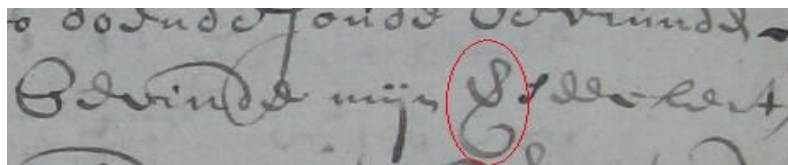
Interpunctie en spelling

- Breng zelf geen interpunctie aan, maar geef de interpunctie in het materiaal wel altijd weer.
- Geef een komma voor zogenaamde gotische komma's.

Afbeelding B.1: voorbeeld van een gotische komma

- Geef afbrekingtekens in de tekst weer met: -. In de 18^e-eeuwse brieven vaak zijn woordafbrekingen vaak aangegeven met: ". Ze kunnen zowel aan het eind als aan het begin van de regel voor komen. Transcribeer woordafbrekingen alleen als ze in de brief staan.
- Schrijf afkortingen niet voluit. Een uitzondering vormen eñ → *ende* en woorden met ver- → *ver-* (zie voorbeeldillustratie). Cursiveer de letters die niet in de tekst staan. Andere afkortingen kun je oplossen in een voetnoot.

Afbeelding B.2: voorbeeld van een afkorting voor ver-

- Geef *u* voor *ú/ü* wanneer deze letter consequent zo in een brief geschreven wordt.
- Geef *y* voor *ij* zonder puntjes.
- Maak zoveel mogelijk het onderscheid tussen *i* en *j* / *u* en *v* in overeenstemming met de brief.
 - Schrijf voor *iaer* en *ian* niet *jaer* en *jan*, maar behoud de *i*.
 - Transcribeer een *u* in *bouen* zoals in de brief en niet *boven*.
- Vaak is niet duidelijk of een letter een hoofdletter is. Maak, bij een duidelijk onderscheid tussen hoofdletters en kleine letters in de brief, ook een onderscheid in de transcriptie. Gebruik nooit een hoofdletter in het midden van een woord. En zorg ervoor dat er geen hoofdletters in de transcriptie staan als dat in de brief evident niet zo is.

Bijlage C: voorbeeld van een diplomatische transcriptie

[3b-1-2008 249-250]

1. An
2. Capt: Andries Mulder
3. Op de hoogte van Cadyk
4. by het Steen
5. Te
6. Amsterdam

7. Per Cap. J: Noste
8. D:G:G:

[p.1]

9. Curacao d: 6 Janu: 1781:
10. Seer Waarde & Geagte Liefte huijs Vrou
11. Myn Laaste an uE is Geweest Laast in et oude
12. Jaar ower St Eustatius myn arewement is geweest
13. hier den Eersten decembr Laaste: Jaar: En ik ben
14. Nu Eerst Los Geworden soe ik Weet Noog van geen
15. Laading Noog veel minder van vertrek te melde
16. de Negoosje is hier soe slegt door de mengtens
17. met droge Goederen dat et alle dage in de prijs
18. daalt: men hoopt op beeder maar ik onderfint
19. et wort slegter ik heeft Wynig Noog verkogt
20. de Provissje ken ik Niets verkoope soo dat sal
21. op de vandue moeten, oly ken ik de hollanse
22. prijs Niet voor kregde de Cergsoen met santes.
23. Moe UE Rekening maake de halfe Captal wek
24. de Produkten is hier soe duur daar bij dat ik
25. vres voor Een Grotte verlies op de Retuuren, hier
26. is veel scheppen arweert doog heeft maar
27. twee Briffe onfangen van UE, wat my angaat
28. ben Godt dank by Goede Gesonthy. Godt.
29. Geeft dese Mijn Liefvrou met de kinde mogten
30. bij Goede Welsyn antreffen verders Niet voor dit
31. Maal als Wilt UE mijn Waarde vrou met onse
32. kindre Duysende maal Groeten als Waarde
33. Moeder & sudster ooms & mues & verder Geagte va

340 BIJLAGE C

34. millje als an Fader & Moeder op bransenhoff &
35. Cornelis verders befelle ik alles onder de Genad
36. dige bescheerming des almagtigen Godt alles

[Haaks in margine]
37. tot Zyn Eere & onse Salighyt

38. Blyfe met alle agting UE man altoos
39. Andries Mulder

Deze transcriptie is gebaseerd op de volgende foto's:

Afbeelding C.1: de adressering van de brief

Curacao D. C. Jan. 1785.

- Soerwaard. & Gucht. Luff. hiijp Vrouw

My Laast. an de is Gedreft Laast in etoude
jaar onder St. Catalina Mya aemfment is gewest
hier den Leesten Decemb. Laaste Jaar. en ik ben
Nu Leest de. Gedorden. Soe ik West. Song van gun
Laading. Noy veel minder dan Ver toek te Molen
de. Noy is hier Soe Slecht door de Munglens
met de byge Goederen dat tot alle daer ik de prijs
daact. Vind hoort op boedie. Maar ik onderfint
et wort Slecht ik heeft Weynig Noy Verkeert
de. Provisie. ken ik. Niets Verhoupe. Soe dat waer
op de. Noy die. Mouten. oly ken ik. de. hollanse
pays. Niet voor haeg. de. Verloren met. Santes.
Noy de. Rekening. Maakt de. halve. septae. Noy
de. Producten. is hier Soe duur. Daar by dat ik
Noy voor. de. Grotte. Verlies. op de. Rekening. hier
is veel. Schepen. armoet. doog. heeft. Maar
Luffe. Brief. onlang. van. U. Wat. My. angaa
ben. Gode. dank. by. Goede. Gesont. huyt. Gode.
Gest. dese. Mye. Luffe. Vrouw. Met. de. kind. Mouten
by. Goede. Wel. Sed. ant. teken. Verders. Niet. voor. dit
Maal. als. Wilt. id. Mye. Waard. Vrouw. Met. onse
hinder. Duyf. inde. Maal. Grooten. als. Waard.
Mouten. Gode. Goms. & Mues. & Ver. der. Gucht. de
Millje. als. van. Fudy. & Mouten. op. branden. hof.
Luffe. Verders. Befelle. ik. alles. onder. de. Noy
dege. bescherming. des. a. Maghtigen. Gode. alles

J. van der Meer

HCA 30 357

Afbeelding C.2: de brief

Bijlage D: de conversie van *word*-bestanden naar *text*-bestanden

Deze richtlijnen zijn gebruikt om de transcripties die vervaardigd zijn in *Word*-formaat (zie bijlage C) om te zetten in *Text*-formaat: een formaat dat gemakkelijk doorzoekbaar is met het linguïstische zoekprogramma *WordSmith*.

1. Loop de transcriptie eerst nog even door op foutieve afbreektokens en achterhaalde lay-out. In enkele van de oudere transcripties komen soms nog aangevulde afkortingen voor (bijvoorbeeld: *captein*). Haal de cursiveringen hier weg (behalve bij *ver* en *ende*). Ook is niet altijd correct weergegeven dat een woord onleesbaar is. Loop deze gevallen even na. Soms zijn er woorden met geel gearceerd en alternatieve lezingen gegeven, gevolgd door een vraagteken. Kies hier voor een van de mogelijkheden (eventueel met behulp van de foto). Kortom: pas de transcriptie zoveel mogelijk aan aan de nieuwe richtlijnen.
2. Maak de transcriptie definitief en sla deze daarna met 'save as' op (eventueel met de toevoeging txt (voorbeeld: 2-1-2008 064-067-TR-def-txt.doc)) in het mapje WordSmith (17^e of 18^e eeuw) op de J-schijf zodat er dus een extra exemplaar ontstaat dat je kunt bewerken, zonder in het origineel te rommelen!
3. Bewerk het bestand vervolgens door toevoeging van tags voor de categorieën 'doorhaling', 'afkorting', 'toevoeging', 'afbreking' en 'onleesbaar' volgens onderstaande afspraken
4. Haal ten slotte in dit nieuwe bestand de paginanummers, de regelnummers en de noten weg en sla het daarna op als textfile.

Let op: aangebrachte tags moeten ook telkens gesloten worden, bijvoorbeeld: <unclear> gra[...]</unclear>, zie verder hieronder:

- doorhalingen: Hetgene dat doorgehaald is en in de diplomatische transcriptie ~~doorgehaald~~ weergegeven wordt, wordt tussen de tags en geplaatst.

vb ~~hebben~~ wordt `hebben` (zonder spaties!)

vb ~~hebben~~ wordt `hebben`

vb een niet meer te ontcijferen doorhaling `[...]` wordt

`[...]` (de streep van de doorhaling verdwijnt in de textfile).

- afkortingen: Alleen de standaardafkortingen *ver* en *ende* (komen met name voor in 17^e eeuwse materiaal) die in de word-transcriptie cursief zijn uitgeschreven, worden in de textfile tussen de tags `<abbr>` en `</abbr>` geplaatst.
- toevoeging: Alle woorden die geheel of gedeeltelijk door de transcribenten in een text zijn aangebracht als *best guesses* voor wat er in de brief ontbreekt, worden volledig tussen de tags `<supplied>` en `</supplied>` gezet.
- afbrekingen: Alle woorden die aan het eind van een regel zijn afgebroken, met of zonder een afbrekingsteken, worden in de textfile tussen de tags `<hyph>` en `</hyph>` geplaatst. Op de plaats van de afbreking wordt in het woord nog de tag `<->` aangebracht.
 vb amster
 dammer
 wordt `<hyph>amster<->dammer</hyph>`
 vb amsterda-
 mmer
 wordt `<hyph>amsterda<->mmer</hyph>`
- onleesbaar: Alles wat onleesbaar is – om welke reden dan ook – wordt tussen de tags `<unclear>` en `</unclear>` geplaatst. Kijk ook in de noten of er sprake is van onzekere lezing of iets dergelijks.

Bijlage E: de *Brieven als Buit*-database

Deze bijlage geeft met behulp van enkele *screen shots* een indruk van de *Brieven als Buit*-database. In deze database zijn metadata opgenomen van alle in Kew gefotografeerde zeventiende- en achttiende-eeuwse brieven. De hier afgebeelde metadata hebben betrekking op een achttiende-eeuwse brief (afbeelding E.1), de afzender (afbeelding E.2), de geadresseerde (afbeelding E.3) en de inhoud van de brief (afbeelding E.4).

1. Brief	
Signatuur:	HCA 30-719-1
Datering:	24 november 1780
Aantal Pagina's:	3
Aantal Woorden:	424
Adressering:	aparte envelop
Type brief:	privé
Autograaf:	autograaf
Regiocode:	Utrecht
Handschrift:	gebrekkig
Bijzonderheden:	

Afbeelding E.1: Brieven als Buit-database, vindplaats en kenmerken van een specifieke brief

2. Afzender	
Geslacht:	vrouw
Naam:	zoals in brief: P.D. van Spall genormaliseerd: Petronella Debora van Spall
Locatie, plaats:	zoals in brief: Utrecht genormaliseerd: Utrecht
Locatie, straat:	zoals in brief: genormaliseerd:
Locatie, regio:	zoals in brief: genormaliseerd: Utrecht
Locatie, land:	zoals in brief: genormaliseerd: Nederland
Locatie, schip:	zoals in brief: genormaliseerd:
Opleiding:	
Beroep:	
Klasse:	hoog
Soc. klimmer:	nee
Relatie tot geadr.:	zus / zuster / schoonzus
Geboortjaar:	
Geboortedecennium:	1750 - 1759
Leeftijdscategorie:	20-30
Geboorteplaats:	Utrecht, Utrecht
Godsdienst:	
Beroepsschrijver:	nee
Meerdere personen:	nee
Bijzonderheden:	Petronella Debora van Spall

Afbeelding E.2: Brieven als Buit-database, gegevens van een specifieke afzender

3. Geadresseerde	
Geslacht:	man
Naam:	zoals in brief: Piet van Spall genormaliseerd: Pieter van Spall
Locatie, plaats:	zoals in brief: Cousie genormaliseerd: Cochin
Locatie, straat:	zoals in brief: genormaliseerd:
Locatie, regio:	zoals in brief: genormaliseerd: Azië
Locatie, land:	zoals in brief: genormaliseerd: India
Locatie, schip:	zoals in brief: genormaliseerd:
Opleiding:	
Beroep:	assistent
Klasse:	midden-hoog
Soc. klimmer:	nee
Relatie tot geadr.:	broer / zwager
Geboortejaar:	
Geboortecennium:	1750 - 1759
Leeftijdscategorie:	20-30
Geboorteplaats:	Utrecht, Utrecht
Godsdienst:	
Meerdere personen:	nee
Bijzonderheden:	

Afbeelding E.3: Brieven als Buit-database, gegevens van een specifieke geadresseerde

4. Inhoud brief	
Genoemde familie:	nicht Cootie du Pree, kleine Pietie, neef Jan Frijkenus, neef Jan Deventer.
Genoemde personen:	Sarelen (waarschijnlijk bedoelt ze Charles, komt ook in andere brieven van fam. Van Spall voor), Grieten, Hijn Frijkenus en juffrouw Hooft, juffrouw Beckman, de zoon van Rooijen aan de Wervepoort; de goede Lommers.
Genoemde plaatsen:	
Genoemde schepen:	
Gebeurtenissen:	
Vreemde talen:	nee

Afbeelding E.4: Brieven als Buit-database, informatie over de inhoud van een specifieke brief

Bijlage F: referentiecorpus

Dit referentiecorpus is gebruikt voor het onderzoek naar negatie (§ 5.2), apocope van de *sjwa* (hoofdstuk 6) en apocope van de *slot-n* (hoofdstuk 7).

1. HENDRIK SMEEKS (1708): *Beschryvinge van het magtig Koningryk Krinke Kesmes*, eerste hoofdstuk.
2. J.D. HERLEIN (1718): *Beschryvinge van de volk-plantinge Zuriname*, vijfde hoofdstuk.
3. JACOB CAMPO WEYERMAN (1726): *Den ontleeder der gebreeken*. Deel 2, no. 1.
4. JUSTUS VAN EFFEN (1733): *De Hollandsche Spectator*, no. 196 van 11 september 1733.
5. ANONIEM (1746): *De volmaakte Hollandsche keuken-meid*, eerste hoofdstuk.
6. FRANCISCUS LIEVENS KERSTEMAN (1756): *Zeldzaame levensgevallen van J.C. Wyerman*, eerste hoofdstuk.
7. J. LE FRANQ VAN BERKHEY (1769): *Natuurlyke historie van Holland*. Eerste deel, eerste hoofdstuk.
8. J.F. MARTINET (1779): *Kleine katechismus der natuur voor kinderen*, eerste samenspraak.
9. SIMON STIJL (1781): *Het leven van Jan Punt*.
10. DAVID NASSY (1791): *Geschiedenis der kolonie van Suriname*, deel II, hoofdstuk 1.

Alle teksten zijn ontleend aan en beschikbaar via de website van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren: <www.dbnl.org> [26/4/2013].

Bijlage G: referentiecorpus Ewoud Sanders

Dit referentiecorpus is gebruikt voor het onderzoek naar wederkerigheid (§ 5.4). Onderstaande bronvermeldingen zijn chronologisch gerangschikt en overgenomen van Ewoud Sanders. Alle teksten zijn ontleend aan de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (<www.dbnl.org> [27/05/2013]).

ADRIAAN SPINNIKER [1702]: *Menalkas. Herderszang op de dood van Michiel Komans*. Z.p., z.j.

WILLEM DEN ELGER (1703): *Zinne-beelden der liefde*. Boudewyn vander Aa, Leiden.

P.C. HOOFT (1703): *Nederlandsche Historien* (W. Hellinga en P. Tuynman (eds.): Pieter Corneliszoon: Hooft: *Alle de gedrukte werken, 1611-1738*. Deel 4 en 5. University Press Amsterdam, Amsterdam 1972).

LUKAS ROTGANS (1705): *Eneas en Turnus* (ed. L. Strengholt, Tjeenk Willink-Noorduijn, Culemborg 1976).

SALOMON VAN RUSTING (1707): *Het schouwtoneel des doods*. Nicolaas ten Hoorn, Amsterdam, 2^e druk 1726.

JAN LUYKEN (1708): *Beschouwing der wereld*. (Uitgeverij De Banier, Utrecht 1977).

HENDRIK SMEEKS (1708): *Beschryvinge van het magtig Koningryk Krinke Kesmes* (ed. P.J. Buijnsters, W.J. Thieme & Cie, Zutphen z.j. [1976]).

JAN VAN HOOGSTRATEN (1709): *Zegepraal der goddelyke liefde*. Lucas Kloppenburg, Amsterdam.

LUKAS ROTGANS (1709): *Scilla* (ed. L. Strengholt, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1966).

LUKAS SCHERMER (1710): *Meleager en Atalante* (ed. C.M. Geerars, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1966).

CORNELIS DE BRUYN (1711): *Reizen over Moskovie. Een Hollandse schilder ontmoet tsaar Peter de Grote.* (ed. Kiki Hannema, Stichting Terra Incognita, Amsterdam 1996).

PIETER LANGENDIJK (1714): *Het wederzyds huwelyksbedrog* (ed. W.A. Ornée, W.J. Thieme & Cie, Zutphen, z.j. [1977] (7de druk)).

JAN LUYKEN (1714): *Geestelyke brieven.* Wed. P. Arentz. en K. vander Sys, Amsterdam.

ABRAHAM ALEWIJN (1715): *Beslikte Swaantje en drooge Fobert.* Erfg. van J. Lescailje en Dirk Rank, Amsterdam.

PIETER LANGENDIJK (1715): *De wiskunstenars of 't gevluhte juffertje* (ed. G.A. van Es, W.J. Thieme & Cie, Zutphen z.j. [1978] (tweede, herziene druk)).

PIETER DÖGEN [1716]: *Lykdigt op den heere Pieter Calckberner.* Z.p., z.j.

BALTHAZAR HUYDECOPER (1719): *Achilles* (ed. C.J.J. van Schaik, Tjeenk Willink, Zwolle 1964).

ABRAHAM ALEWIJN (1720): *De Puiterveense helleveeg.* Erfg. van J. Lescailje en Dirk Rank, Amsterdam.

ANONIEM (1720): *Het groote Tafereel der dwaasheid.* Z.n., z.p.

PIETER LANGENDIJK (1720): *Quincampoix of de windhandelaars en Arlequyn Actionist* (ed. C.H.Ph. Meijer, W.J. Thieme & Cie, Zutphen (1892)).

BERNARD NIEUWENTIJT (1720): *Het regt gebruik der werelt beschouwingen ter overtuiging van ongodisten en ongelovigen.* Joannes Pauli, Amsterdam (derde druk).

CAROLUS TUINMAN (1720): *Beginzel van hemelwerk. Bestaande in mengelzangen over menigerlei uitgelezene geestelyke en stichtelyke keurstoffen, tot zielverlustiging, op veelerhande rymtrant en toonen.* Joh. Arnold, Langerak.

JACOB CAMPO WEYERMAN (1720-1721): *De Rotterdamsche Hermes.* (Ingeleid door Adèle Nieuweboer. Huis aan de drie grachten, Amsterdam 1980).

JAN SUDERMAN (1724): *De godlievende ziel vertoont in zinnebeelden*. Henrik Wetstein, Amsterdam.

JACOB CAMPO WEYERMAN (1724): *Den ontleeder der gebreeken*. Deel 1. Hendrik Bosch, Amsterdam.

WILLEM VAN SWAANENBURG (1725): *De herboore oudheit, of Europa in 't nieuw*. Adam Lobé, Amsterdam.

ANONIEM [1725]: *Eerryks veld-fleuit, spelende ter bruilovt van den eerwaarden bruidegom sr. Philip Kolpaar, en de deugdryke bruid juffr. Adriana de Beunje*. Jan van Damme, Leiden z.j.

ABRAHAM PALINGH (1725): *'t Afgerukt mom-aansicht der tooverye*. Andries van Damme, Amsterdam (tweede druk).

JACOB CAMPO WEYERMAN (1726): *Den ontleeder der gebreeken*. Deel 2. Hendrik Bosch, Amsterdam.

WILLEM VAN SWAANENBURG (1727): *De vervrolykende Momus, of koddige berisper*. Adam Lobé, Amsterdam.

JAN ADRIAANSZ LEEGHWATER (1727): *Haerlemmermeerboeck en Een kleine chronyke ende voorbereidinge van de afkomste ende 't vergroten van de dorpen van Graft en de Ryp*. (In: C. van der Woude: *Kronyck van Alckmaar* (fotografische herdruk). K. ter Burg, Alkmaar 1973).

JAKOBUS ROSSEAU [ca. 1730]: *Het vermakelyke minne-spel, of toneel der liefde*. Wed. Jac. van Egmont en zoon, Amsterdam z.j.

JAN VAN HOVEN (1733): *Verscheidene gedichten. Aan de leden van het nieu opgeregte kunstgenootschap; in 's Gravenhage: voerende tot zinspreuk Ars Superat Fortunam*. [Den Haag].

JAN VAN DER HEYDEN (1735): *Beschryving der nieuwlijks uitgevonden en geotrojeerde slang-brand-sputten, en haare wyze van brand-blussen, Tegenwoordig binnen Amsterdam in gebruik zijnde* (fotografische herdruk, S. Emmering, Amsterdam 1968).

CHRISTIAAN SCHAAF (1737): *De belachchelyke minnaer; of de devote serenade*. Joan Blok, Den Haag.

JAN SWAMMERDAM (1737): *Bybel der natuure of historie der insecten*. Deel 1. (De Banier, Utrecht / De Groot, Goudriaan 1980).

JAN SWAMMERDAM (1737): *Bybel der natuure of historie der insecten*. Deel 2. (De Banier, Utrecht / De Groot, Goudriaan 1980).

HERMAN BOERHAAVE (1741): *Kortbondige spreuken wegens de ziekten* (ed. G.A. Lindeboom, facsimile van uitgave Amsterdam 1741, Stafleu, Alphen aan den Rijn 1979).

CHRISTIAAN SCHAAF (1742): *Het levendig orgel*. Cornelis van Buren, Den Haag.

CHRISTIAAN SCHAAF EN ALBERTUS FRESE (1742): *Voor- tegen- en inlooper; en Neetekam*. Wyshoofd Dikkop [= Daniel Joannes Langeweg], Den Haag.

WILLEM VAN HAREN (1742): *Leonidas*. Isaac Beauregard, Den Haag.

ANONIEM [ca. 1745]: *Den Hollandszen praat-vaars nieuwjaars-gift*. Weduwe Jacobus van Egmont, Amsterdam z.j.

ALBERTUS FRESE EN CHRISTIAAN SCHAAF (1746): *De electriciteit; of Pefroen, met het schaeps-hoofd ge-elektriseerd*. Gedrukt voor het kunstgenootschap [Ars superat fortunam], Amsterdam.

JACOB HOUTMAN BERNARDSZOOM (1748): *Feestgroete aan den heere Pieter van Buytene, en jufvrouwe Maria van Spyck*. Theodorus Crajenschot, Amsterdam.

ANONIEM [1749]: *Huwlyks-zangen voor den heere Michiel van Bommel, en jongvrouwe Maria Ackerman*. Theodorus Crajenschot, Amsterdam z.j.

ANONIEM [1752]: *Ter bruiloft van Willem Bras, en Marritje van Keeren*. Z.p., z.j.

ANONIEM (1752 en 1754): *De volmaakte Hollandsche keuken-meid*. Steven van Esveldt, Amsterdam, (derde druk) en *Aanhangzel van de volmaakte Hollandsche keuken-meid*. Steven van Esveldt, Amsterdam.

SIMON STIJL (1754): *Krispyn filosoof* (ed. Catharina Ypes, J. Noorduijn en Zoon, Gorinchem 1955).

JAN WILLEM KALS (1756): *Neerlands hoofd- en wortelsonde*. Pieter Koumans, Leeuwarden.

FRANCISCUS LIEVENS KERSTEMAN (1756): *Zeldzaame levens-gevallen van J.C. Wyerman*. (ed. M. van Vliet, Uitgeverij Astraea, Leiden 1994).

PIETER LANGENDIJK (1756): *Spiegel der vaderlandsche kooplieden* (ed. C.H.Ph. Meijer, W.J. Thieme & Cie, Zutphen 1929 (zesde druk)).

PETRUS LIEVENS KERSTEMAN (1756): *De vrouwelijke Cartouche* (ed. Rudy Schreijnders, Dick Coutinho, Muiderberg 1987).

JOACHIM OUDAEN [1757]: *Bruiloftzang voor den heere Pieter Claris en jufvrouwe Maria de Planke*. Z.p., z.j.

CORNELIUS VAN ENGELEN (1761-1787): *Bloemlezing uit het werk van Cornelius van Engelen* (ed. N.C.H. Wijngaards, W.J. Thieme & Cie, Zutphen z.j. [1972]).

H. WEEDE (1762): *Op het huwelyk van de heere Johan Gerard Bosch, heer van Essenstein. En jongkvrouwe Maria Cornelia Achtienhoven*. Theodorus Crajenschot, Amsterdam.

JULIANA CORNELIA DE LANNOY (1766): *Aan mynen geest*. S.n., Breda.

J. LE FRANCO VAN BERKHEY (1769): *Natuurlyke historie van Holland*. Eerste deel. Yntema en Tieboel, Amsterdam.

ONNO ZWIER VAN HAREN (1769): *Agon, sulthan van Bantam* (ed. G.C. de Waard, Martinus Nijhoff, Den Haag).

PHILIP FERMIN (1770): *Nieuwe algemeene beschryving van de colonie van Suriname. Behelzende al het merkwaardige van dezelve, met betrekkinge tot de historie, aardryks- en natuurkunde*. V. van der Plaats junior: Harlingen.

JAN JACOB HARTSINCK (1770): *Beschryving van Guiana, of de wilde kust in Zuid-America*. Gerrit Tielenburg, Amsterdam.

GELINUS VAN SPAAN (1770): *Klagt over den ontydigen dood van mynen neef, den eerwaardigen, zeer geleerden en godvruchtigen heer, Pieter Bierumer, in zyn eerwaardig leven, zeer geliefden leeraer onder de remonstranten te Rotterdam*. Dirk Vis, Rotterdam.

JOHAN VAN HOOGSTRAATEN (1772): *Op het smertelyk overlyden van den hoog eerwaarden en zeer geleerden heer Herman Gideon Clemens*. Jacobus Palier, 's Hertogenbosch.

ANONIEM (1772): *De belachelijke gevolgen van het dansen ener menuet* (ed. Catharina Ypes, J. Noorduijn en Zoon, Gorinchem 1955).

BERNARDUS DE BOSCH [1773]: *Toejuiching aan den welëdelen grootachtbaaren heer mr. Pieter Clifford*. Z.p., z.j.

ANONIEM (1775): *Ongelukkige levensbeschrijving van een Amsterdammer* (ed. Marius J. Dekker, H. J. Paris, Amsterdam 1965).

BETJE WOLFF (1776): *Brieven van Constantia Paulina Dortsma*. T. Tjallingius, Hoorn.

J.F. MARTINET (1778): *Katechismus der natuur*. Johannes Allart, Amsterdam 1778 (4 delen, derde druk).

HIERONYMUS VAN ALPHEN (1778): *Kleine gedigten voor kinderen* (ed. P.J. Buijnsters, Athenaeum – Polak & Van Genneep, Amsterdam 1998).

ONNO ZWIER VAN HAREN (1779): *Pietje en Agnietje, of de doos van Pandora* (ed. P. Vreeken, J. Noorduijn en Zoon N.V., Gorinchem 1954).

J.H. CAMPE (1780): *Handleiding tot de natuurlyke opvoeding of Robinson Crusoe, geschikt ten dienste der jeugd*. Anthony Mens Jansz., Amsterdam.

WILLEM VAN HOGENDORP (1780): *Kraspoekol, of de droevige gevolgen van eene te verre gaande strengheid, jegens de slaaven*. Lodewyk Dominicus, Batavia.

BETJE WOLFF EN AAGJE DEKEN (1781): *Economische liedjes*. Isaac van Cleef, Den Haag (3 delen).

MARIA GEERTRUID DE CAMBON-VAN DER WERKEN (1782): *De kleine Grandisson, of de gehoorzaame zoon*. H.H. van Drecht, Den Haag.

WILLEM EMMERY DE PERPONCHER (1782): *Onderwijs voor kinderen*. Wed J. van Schoonhoven, Utrecht.

BETJE WOLFF EN AAGJE DEKEN (1782): *Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart*. Isaac van Cleef, Den Haag.

RHIJNVIS FEITH (1783): *Julia* (ed. J.J. Kloek en A.N. Paasman, Martinus Nijhoff, Den Haag, 1982).

RHYNVIS FEITH (1784): *Brieven over verscheide onderwerpen*. Deel 1. Johannes Allart, Amsterdam.

ANONIEM (1784): *Gedenkzuil voor Jongvrouwe J.C. de Lannoy*. A. en I. Honkoop, Leiden.

BETJE WOLFF EN AAGJE DEKEN (1784): *Historie van den heer Willem Leevend*. Deel 1, deel 2, deel 3, deel 4. Isaac van Cleef, Den Haag.

BETJE WOLFF EN AAGJE DEKEN (1785): *Historie van den heer Willem Leevend*. Deel 5, deel 6, deel 7, deel 8. Isaac van Cleef, Den Haag.

RHYNVIS FEITH (1785): *Brieven over verscheide onderwerpen*. Deel 2. Johannes Allart, Amsterdam.

M. CORVER (1786): *Tooneel-aantekeningen*. Cornelis Heyligert, Leiden.

SIMON STIJL (1786): *Vier zamenspraaken Nopens de Aanmerkingen van den Rustenden Tooneelspeeler M. Corver, Op het Leven van Jan Punt; Geplaast in de Levens van beroemde Nederlandsche Mannen en Vrouwen*. Petrus Conradi, Amsterdam / V. van der Plaats, Harlingen.

ANONIEM [1787]: *Aan den wel edelen groot achtbaaren heer mr Marten Adriaan Beels, ter gelegenheid van zyn wel ed: groot achtb: verkiezing tot burgemeester der stad Amsteldam*. [Pieter Hayman, Amsterdam]

RHYNVIS FEITH (1787): *Brieven over verscheide onderwerpen*. Deel 3. Johannes Allart, Amsterdam.

SIMON STIJL (1787): *De torenbouw van het vlek Brikkekiks in het landschap Batrachia* (ed. A.N.M. Wijngaards en N.C.H. Wijngaards, W.J. Thieme & Cie, Zutphen z.j. [1974]).

PIETER NIEUWLAND (1788): *Orion*. Ten Brink et De Vries, Amsterdam 1836.

RHIJNVIS FEITH (1789): *Brieven over verscheiden onderwerpen*. Deel 4. Johannes Allart, Amsterdam.

GERRIT PAAPE (1789): *Het land der willekeurigen* (onder pseudoniem J.A. Schasz). Z.p. [Utrecht].

GERRIT PAAPE (1789): *Het leven en sterven van een hedendaags aristocraat* (ed. P.J. Buijnsters, Thespa, Amsterdam, 1985).

ANONIEM [1790]: *Huwelijk vaers op de echtverbintnisse van den heere, Abraham Louis Nau, en mejuffrouwe, Susanna Rocques* Z.p. z.j.

RHIJNVIS FEITH (1790): *Brieven over verscheiden onderwerpen*. Deel 5. Johannes Allart, Amsterdam.

GERRIT PAAPE (1792): *Mijne vrolijke wijsgeerte in mijne ballingschap* (editie Peter Altena, Verloren, Hilversum, 1996).

PIETER VAN WOENSEL (1789 en 1793): *Aanteekeningen, gehouden op eene reize door Turkeyen, Natoliën, de Krim en Rusland in de jaren 1784-89*, (twee delen). Constantinopolen [Amsterdam].

RHIJNVIS FEITH (1793): *Brieven over verscheiden onderwerpen*. Deel 6. Johannes Allart, Amsterdam.

WILLEM BILDERDIJK (1795-1797): *Liefde en ballingschap. Brieven 1795-1797* (ed. Marita Mathijsen, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam / Antwerpen 1997).

WILLEM KIST (1800): *Het leven, gevoelens en zonderlinge reize van den landjonker Govert Hendrik Godefroi van Blankenheim tot den Stronk*. François Bohn, Haarlem (2 delen).